RECHTSVERGELIJKING OP WEG NAAR HET DERDE MILLENNIUM

Het vijftiende congres van de Académie Internationale de Droit Comparé te Bristol

1. Van 25 juli-1 augustus 1998 troffen rechtsvergelijkers van de gehele wereld elkaar te Bristol, Engeland. Aanleiding was het 15e vierjaarlijkse congres van de Académie Internationale de Droit Comparé (AIDC), een vereniging naar Nederlands recht, waarvan het secretariaat is gevestigd te Parijs. Ruim 400 juristen uit 40 landen namen aan het congres deel. De Nederlandse delegatie behoorde met 25 deelnemers, zoals op AIDC-congressen gebruikelijk, tot de vijf grootste: na de Verenigde Staten, gastland Verenigd Koninkrijk en Italië, ex aequo met Canada, maar vóór landen als Duitsland, Frankrijk en Japan. Alleen de deelname van de jongste generatie Nederlandse juristen viel wat tegen; de hoge inschrijvingskosten zijn daar vermoedelijk debet aan.

2. Traditioneel komen op elk AIDC-congres zo'n 35 onderwerpen aan bod, keurig verdeeld over de klassieke rechtsgebieden. Enkele voorbeelden: 'The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts', 'L'emploi du droit comparé dans les nouvelles codificatoins', 'Legitimate expectation' en 'Le parlement évaluateur'. De klassieke indeling staat er niet aan in de weg dat ook nieuwe onderwerpen, zoals bioethiek en internet, op de agenda komen. Voor de behandeling van elk onderwerp is ruim anderhalf uur beschikbaar. Dat betekent dat, om alle onderwerpen aan de orde te kunnen stellen, parallelsessies moeten worden gehouden waaruit de deelnemers kunnen kiezen.[1]

3. Hoe gaat een sessie in haar werk? Ik neem als voorbeeld het onderwerp 'The "Gentlemen's Agreement" in legal theory and in modern practice'. Eerst geeft de algemeen rapporteur, prof. Bernard Rudden (Oxford), een résumé van zijn *rapport général*, dat gebaseerd is op een reeks nationale rapporten. De nationale rapporten zijn op hun beurt geïnspireerd door een questionnaire van de algemeen rapporteur. Na de algemeen rapporteur – briljant! – krijgen de aanwezige nationaal rapporteurs het woord. Voor Nederland is dat prof. Willem Grosheide (Utrecht). Voor zover de tijd het toelaat, mag ook de zaal zich in de discussie mengen. 'Discussie' is een wat groot woord voor de verzameling *statements* en mededelingen over nationaal recht, waardoor de debatten in de AIDC vaak worden gekenmerkt. Maar bij de *gentlemen's agreements* is wel degelijk sprake van een debat, over de theoretische grondslagen, de praktische uitwerking en de naam van het onderwerp. Wat dit laatste betreft, stelt prof. Gabriela Shalev (Jeruzalem) voor om in plaats van het wat gedateerde 'Gentlemen's agreement' voor de benaming 'agreements of honour' te kiezen. Geen herenmaar ere-accoorden. De Amerikaanse rapporteur citeert in zijn discussiebijdrage – en in zijn nationaal rapport – de navolgende analyse van relaties in de diamanthandel:

■ 'The diamond industry has systematically rejected state-created law. In its place, the sophisticated traders who dominate the industry have developed an elaborate, internal set of rules, complete with distinctive institutions and sanctions, to handle disputes among industry members. (...) By a variety of reputational bonds, customary business practices, and arbitration proceedings, the diamond industry has developed a set of rules and institutions that its participants find clearly superior to the legal system. The industry, as it has been traditionally organized, is able to make and, more important, enforce its own rules'.[2] ■

Andere voorbeelden van goed verlopen sessies zijn die over DNA bewijs (preuve génétique) met als algemeen rapporteur prof. Don Chalmers (Tasmania) en over 'Reciprocal influences and evolving legal systems' met als algemeen rapporteur prof. John C. Reitz (Iowa College of Law).

4. Het mooie algemeen rapport van Rudden, opgeluisterd met een illustratie uit een Nederlandse publikatie,[3] en de rapporten van Chalmers en Reitz en al die anderen zullen nog enige tijd op publikatie moeten wachten, zo leert de ervaring. Uiteindelijk plegen de algemene rapporten gebundeld te worden uitgegeven, maar daar gaan wel zo'n twee jaar mee heen. Dat geldt ook voor de twee algemene rapporten van Nederlandse signatuur, van prof. Jan van Dunné (Rotterdam) over 'pure economic loss' en van prof. Tim Koopmans (tijdelijk Utrecht) over 'access to justice as a fundamental right'. Het geldt voorts voor de twee algemene rapporten over internet, die de tand des tijds vermoedelijk minder goed zullen doorstaan. Wat hieraan te doen? Een suggestie mijnerzijds is om de algemene rapporten ook via Internet ter beschikking te stellen.[4] De web-site voor het congres in Bristol, komt hiervoor het meest in aanmerking.

5. Reeds via het Internet beschikbaar zijn, tot dusver[5] als enige, de Nederlandse nationale rapporten: http://www.library.uu.nl/uupubl/jb/01809180. De wijze van publikatie van de rapporten is niet geheel onomstreden. Vanouds geven de nationale afdelingen van de AIDC, zoals de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, nationale bundels uit van alle nationale rapporten uit eigen land. Ook dit jaar is dat weer gebeurd. Ten congresse waren reeds beschikbaar de nationale bundels van Finland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Nederland, Polen, Venezuela, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Zwitserland – zie onderstaand overzicht. Landen als Duitsland en Israël zullen vermoedelijk spoedig volgen.

Het nadeel van nationale bundeling is dat wie in één bepaald onderwerp is geïnteresseerd – bijvoorbeeld erecontracten – een flink aantal nationale bundels moet doorwerken om alle rapporten bij elkaar te sprokkelen. Op Nederlands initiatief heeft de AIDC daarom besloten om naast en na de horizontale nationale bundels ook verticale, thematische bundels te doen uitgeven. Dat streven is wel afhankelijk van de medewerking van uitgevers. Na het terugtrekken van Kluwer, is het in feite aan elke algemeen rapporteur – of aan een nationaal rapporteur – om hiervoor een eigen uitgever te zoeken. Van verschillende onderwerpen, zoals bijvoorbeeld 'Reciprocal influences and evolving legal systems' (METRO) en 'Private Interna-

tional Law at the threshold of a New Millennium' (prof. Symeonides), was ten congresse al bekend dat thematische publikatie zou gaan plaatsvinden. Ook hiervoor geldt dat dit vermoedelijk enige tijd zal vergen. Bekendmaking via Internet, zoals met de Nederlandse nationale rapporten is geschied verdient daarom navolging.

6. Ik geef nog enkele losse congresindrukken. Plezierig was dat de civielrechtelijke, staatsrechtelijke en strafrechtelijke onderwerpen goed over de week waren gespreid. De deelnemers hoefden daarom niet een keuze te maken uit twee of drie nauw verwante onderwerpen die op parallelsessies aan de orde komen. Overigens is het op zijn tijd ook best aardig om eens een sessie op een wat minder voor de hand liggend terrein bij te wonen. Interessante dwarsverbanden dienen zich dan aan. Zo bleek het 'floodgates' argument tegen de vergaande aansprakelijkheid voor 'pure economic loss' ook in het debat over 'access to justice' te kunnen worden gebruikt. Ook 'the legal protection of biological material' en 'la protection de la personne dans la recherche médicale' blijken meer gemeen te hebben dan men zou verwachten.

Veel werk hadden de organisatoren gemaakt van het uitnodigen van hooggeplaatste personen om de debatten bij te wonen (prins Philip) of te leiden (menig lid van *House of Lords* en *Court of Appeal*). Het is best aardig om op de dag waarop The Times met grote koppen meldt dat Lord Bingham een in 1953 wegens moord terechtgestelde man postuum heeft vrijgesproken (Regina v Bentley, Law Report 31 juli 1998 *Court of Appeal*) deze zelfde Lord Bingham de zitting over 'access to justice' te zien leiden.

7. De AIDC-congressen worden zoals gezegd georganiseerd onder auspiciën van een vereniging naar Nederlands recht, waarvan het secretariaat – om niet – wordt verzorgd door de *Société de Législation Comparée*. Deze *Société* levert daarom wel de *secrétaire-général*, prof. Ronald Drago (Paris 2), en de *trésorier*, prof. Xavier Blanc-Jouvan (Paris 1). Het bestuur wordt gecompleteerd met prof. Konstantin Kerameus (Ahtene), die per 1 augustus prof. Paul André Crépeau als voorzitter is opgevolgd, en met de vice-voorzitters Allan R. Brewer-Carias (Caracas), Atila Harmathy (Boedapest) en Friedrich K. Juenger (University of California at Davis). Formeel is de hoogste macht in de vereniging aan de vijftig 'membres titulaires', onder wie de eerdergenoemde prof. Koopmans. De verkiezingen voor een vijftal vacatures resulteerde in de benoeming van drie nieuwe 'immortels' – uit tien kandidaten –: de hoogleraren Richard M. Buxbaum (Berkeley) en Patrick H. Glenn (McGill), alsmede – tot zijn eigen verrassing – uw verslagschrijver.

Ik sluit de huishoudelijke berichten af met het belangrijkste nieuws: de aanwijzing van Brisbane, Australie, als locatie van het zestiende congres dat zal plaatsvinden in 2002.

8. Congressen als die van de AIDC zijn voor de rechtsvergelijking – en dus voor de rechtsontwikkeling – van eminent belang. Zij werpen licht op nieuwe onderwerpen. Zij bieden gelegenheid tot het leggen van nieuwe contacten. Zij dragen bij aan een betere documentatie. Het congres van Bristol kan in alle opzichten als succesvol worden aangemerkt. Dat ook jongeren voor de rechtsvergelijking kunnen worden gewonnen, blijkt uit het grote contingent Italiaanse jongeren op het congres. Een punt van zorg blijft de geringe belangstelling uit de derde wereld. Beide punten hebben een financiële achtergrond. Dat geldt niet voor een andere zaak die de komende tijd zal gaan spelen. De AICD is tot dusver perfect tweetalig Engels/Frans, met dien verstande dat iedere congressist zich in woord en geschrift van een van deze talen mag bedienen. Er is geen simultaanvertaling. De Fransen zien er op toe dat hun landgenoten de loi-Toubon ook exterritoriaal toepassen. Het aantal deelnemers dat de Franse taal in het geheel niet machtig is, groeit echter in zodanige mate dat betwijfeld kan worden of de gelijkstelling kan worden gehandhaafd. Het is een vraagstuk dat de komende jaren tot een oplossing moet worden gebracht. Dat dit zal gelukken, behoeft echter weinig zorg. Want rechtsvergelijkers zijn vindingrijke mensen.

E.H. Hondius
(hoogleraar burgerrecht aan de UV en medewerker van dit blad)

Overzicht van nationale Bristol-bundels, voor zover beschikbaar per 1 augustus 1998

Finland Finnish National Reports/to the XVth Congress of the Internationale Academy of Comparative Law, Ed. Tore Modeen, Finnish Lawyers' Publishing, Helsinki 1998, 236 p.

Frankrijk Rapports français au XVème Congrès International de Droit Comparé, Revue internationale de droit comparé 1998, p. 319-725.

Griekenland Rapports nationaux helléniques. XVe Congrès international du droit comparé, Revue hellénique de droit international 1998, p. 1-421.

Italië Rapports nationaux italiens au XVème Congrès International de Droit Comparé/Italian National Reports to the XVth International Congress of Comparative Law, Giuffrè, Milano, 1998, 671 p.

Nederland Netherlands Reports to the Fifteenth International Congress of Comparative Law/Rapports néerlandais pour le quinzième congrès international de droit comparé (Ed. E.H. Hondius), Antwerpen/Groningen 1998, 588 p.

Polen Rapports polonais présentés au quinzième congrès international de droit comparé, Wydawnictwo uniwersytetu Xódzkiego, Lódz, 1998, 228 p.

Venezuela El derecho venezolano a finales del siglo XX/Ponencias venezolanas al XV Congresso international de derecho comparado, Academia de Ciencias Politicary Sociales, Caracas, 1998, 517 p.

Verenigd Koninkrijk UK Law for the Millennium, United Kingdom National Committee of Comparative Law, London, 1998, 561 p.

Verenigde Staten American Law at the End of the 20th Century: U.S. National Reports to the XVth International Congress of Comparative Law, Ed. George A. Bermann, Symeon C. Symeonides, 46 American Journal of Comparative Law 1-676 (1998) (Supplement)

Zwitserland Rapports natoinaux suisses, 1998.

1. Zie over de geschiedenis van de AIDC: Charles Szladits, A Bibliography of Reports of the International Congress of Comparative Law 1932-1974, 25 *American Journal of Comparative Law* 684-813 (1977) en Addendum, 30 *American Journal of Comparative Law* 709-756 (1982), aangevuld met het bericht van R. Drago, Historique, in: *Annuaire de l'Académie*, derde druk 1997, p. 9-17.

2. Lisa Bernstein, geciteerd door Herbert Bernstein en Joachim Zekoll, The Gentleman's Agreement in Legal Theory and in Modern Practice: United States, Supplement 46 *American Journal of Comparative Law* 87, 88-89 (1998).

3. J.E. Spruit, *Rechtsgeleerde muurbloempjes uit de 17e eeuw*, Arnhem: Gouda Quint, 1989, p. 64.

4. De algemeen secretaris van de AIDC, prof. Roland Drago, heeft mij laten weten dat hij hier geen enkel bezwaar tegen heeft voor zover het gaat om 'situations qui exigent une certaine urgence'.

5. Prof. Jayme laat mij weten dat ook de Duitse privaatrechtelijke rapporten op Internet beschikbaar zullen komen.